

Dedičské právo v Európe a jeho metamorfózy v priestore a čase s akcentom na vývojové trendy a sociálne kontexty¹

Inheritance Law in Europe and Its Metamorphoses in Territory and Time with an Emphasis on Development Trends and Social Contexts

Marek Prudovič

Abstract: *Inheritance law in Europe has undergone considerable development and its roots can be found, as in most areas of private law, in the Roman law. The aim of the paper is to provide a brief comparison of the view of inheritance law and its content within the framework of the Roman law, the Medieval law and the contemporary Slovak law and Czech law, with an overlap into the intended recodification. We will be particularly interested in the view on the purpose of inheritance law in these different historical epochs and the possibilities of the disposition mortis causa in them. We will also point out how the approach to inheritance law affects the society in which it is constituted. We will also pay attention to those historical institutes of inheritance law that could be applicable within the framework of the planned recodification of the Slovak private law.*

Key Words: Roman Law; Medieval Law; Hungarian Law; Inheritance Law; Social and Economic Development; *Ius commune*; Religion; Recodification of Law; Historical Inheritance Law; Slovak Inheritance Law; Czech Inheritance Law; Institutes of Inheritance Law; the Czech Republic; the Slovak Republic.

Abstrakt: *Dedičské právo v Európe prešlo značným vývojom, pričom jeho korene môžeme nájsť, tak, ako vo väčšine oblastí súkromného práva, v rímskom práve. Cieľom príspevku je poskytnúť stručnú komparáciu pohľadu na dedičské právo a jeho obsah v rámci rímskeho práva, stredovekého práva a súčasného slovenského práva a českého práva, s presahom do zamýšľanej rekodifikácie. Zaujímať nás bude najmä pohľad na účel dedičského*

¹ Príspevok je súčasťou riešenia výskumného projektu financovaného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja č. APVV-22-0079 s názvom „Premeny právnej vedy – historické a súčasné podoby právnej vedy a vedeckosti práva“, zodpovedný riešiteľ prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA.

práva v týchto rozdielnych historických epochách a možnosť dispozície mortis causa v nich. Poukážeme tiež na to, ako prístup k dedičskému právu ovplyvňuje spoločnosť, v ktorej sa konštituuje. Všímať si budeme i tie historické inštitúty dedičského práva, ktoré by mohli byť využiteľné aj v rámci chystanej rekonštrukcie slovenského súkromného práva.

Kľúčové slová: *Rímske právo; stredoveké právo; uhorské právo; dedičské právo; sociálno-ekonomický vývoj; ius commune; náboženstvo; rekonštrukcia práva; historické dedičské právo; slovenské dedičské právo; české dedičské právo; inštitúty dedičského práva; Česká republika; Slovenská republika.*

Úvod

Dedičské právo, ako právny rámec možností usporiadania záležitostí človeka pre prípad smrti, je s ľudskou spoločnosťou v určitej miere, aj keď spočiatku len vo veľmi jednoduchej podobe,² spojené od jej vzniku. V našom kultúrnom priestore táto oblasť práva získava jasnejšie kontúry až v rímskom práve, v ktorom sa kreuje do podoby, ktorú v rôznej miere prevzali a pretvorili takmer všetky štáty západnej civilizácie. Musíme však zároveň konštatovať, že nejde o jediný ucelený právny systém, ale približne v tom istom období sa napríklad v Číne tiež formuje kompaktný právny systém, ktorého význam je z pohľadu ďalšieho vývoja čínskeho práva porovnateľný s európskym významom rímskeho práva, a to o to viac, že klasické čínske právo bolo právom štátu, ktorý nezaničil a ktorého kontinuita pokračuje do istej miery až do súčasnosti.³ Cieľom nášho príspevku bude skúmať práve tieto zmeny v dedičskom práve, ktoré boli podmienené najmä historickým a spoločenským vývojom, keďže predmetná oblasť práva je na uvedené zmeny pomerne citlivá. Stanovený cieľ sa pokúsime dosiahnuť, vzhľadom na obmedzený rozsah príspevku, postupným skúmaním vybraných, z nášho pohľadu v stredoeurópskom priestore najvýznamnejších právnych úprav dedičského práva a poukázaním na zmeny, ktoré tieto právne úpravy priniesli, a to vždy v sociálnom kontexte tej-ktorej spoločnosti a historickej etapy.

² Názory na dedenie v najstarších dejinách ľudstva sa rozchádzajú, no niektoré pripúšťajú, že dedenie (vecí osobného charakteru) bolo prítomné aj v prvotnopospolnej spoločnosti, nepoznajúcej súkromné vlastníctvo.

³ TOMÁŠEK, M. Setkání římského práva s právem staré Číny. *Právněhistorické studie* [online]. 2020, roč. 50, č. 1, s. 11-12 [cit. 2023-10-20]. ISSN 2464-689X. Dostupné na: <https://doi.org/10.14712/2464689x.2020.2>.

Keďže, ako sme už uviedli, základy dedičského práva typického pre západnú civilizáciu položilo rímske právo, budeme ho skúmať ako prvé, a to aj napriek tomu, že na našom území nikdy neplatilo. Stredoveké dedičské právo budeme skúmať ako celok, nakoľko stredovek a raný novovek sú charakteristické právnym partikularizmom, a teda analyzovať podrobne jednotlivé právne úpravy by značne presahovalo možnosti rozsahu nášho príspevku. Následne sa zameriame na uhorskú právnu úpravu, keďže táto už platila aj na dnešnom území Slovenska a bezprostredne ho ovplyvňovala. Nakoniec sústredíme našu pozornosť v predmetnom odvetví práva na český právny poriadok a slovenský právny poriadok, a to rovnako z pohľadu *de lege lata*, ako aj z pohľadu *de lege ferenda*.

1 Dedičské právo v rímskom práve

Rímske právo bolo vo všeobecnosti založené na racionálnych a pragmatických základoch, tak, ako v podstate celá rímska spoločnosť. Pokiaľ ide o tvorbu práva v Ríme, vychádzala z podstaty práva tak, ako ho chápali Rimania, teda ako umenia dobrého a spravodlivého.⁴ Hoci spočiatku aj rímske právo tvorili prevažne právne záväzné normy, ako napríklad Zákony dvanástich tabúl, tento prístup nahradil pomerne skoro nový prístup, ktorý pred tvorbou práva uprednostňoval jeho hľadanie a nachádzanie. Právo rímski právnici hľadali v každodenných prípadoch ľudí, takže rímske právo môžeme označiť aj ako kazuistické právo, teda právo skladujúce sa prevažne nie z právnych noriem, ale z riešení konkrétnych právnych prípadov. K normotvorbe, tak, ako ju poznáme dnes, sa Rimania vrátili v období cisárstva, kedy zákony tvoril cisár.⁵

Vývoj dedičského práva v Ríme v zásade kopíroval ako vývoj rímskej spoločnosti, tak aj rímsky pohľad na právo. Obdobie Rímskeho kráľovstva ako najstaršieho rímskeho štátneho zriadenia je v podstate charakteristické prerodom z rodovej spoločnosti, v ktorej ešte stále pretrvávajú niektoré jej znaky, vrátane štátnej organizácie, ktorá vychádza z predštátneho zriadenia. Uvedená podoba sa pritom dotýkala aj obyvateľstva vtedy ešte relatívne malého mestského štátu, keďže jeho obyvatelia neboli vnímaní ako individuálni občania, ale ako príslušníci rodiny či rodu⁶

⁴ ULPIANUS. *Institutiones*. Preložené v BLAHO, P. a J. VAŇKOVÁ. *Corpus iuris civilis: Digesta: Tomus I*. 1. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2008, s. 53. ISBN 978-80-89363-07-0.

⁵ KASER, M., R. KNÜTEL a S. LOHSSE. *Römisches Privatrecht*. 21. Aufl. München: C. H. Beck, 2017, s. 2-42. ISBN 978-3-406-69559-9.

⁶ V rámci pojmu rodina je v Ríme potrebné rozlišovať agnátsku rodinu, ktorá bola mocensko-právnym zväzkom a jej členmi boli všetci, ktorí podliehali moci jedného otca rodiny,

ako najmenšej jednotky štátu, na čele ktorej stál otec rodiny ako v podstate jediný jej svojprávny člen.⁷

Dedičské právo v danom období patrilo do pomerne rigorózneho *ius civile*, teda najstaršej formy rímskeho práva, tvoreného spočiatku zákonodarným úsilím rímskych kráľov a neskôr jeho kodifikáciou v Zákonoch dvanástich tabúl.⁸ Uvedené právo ešte nemalo za cieľ len nachádzať dobré a spravodlivé riešenia, ale aj napomáhať politike rodiaceho sa štátu. Keďže, ako sme už uviedli, Rímsky štát bol spočiatku založený v podstate na rozvinutej forme rodovej spoločnosti, bolo v zásade nežiaduce akékoľvek trieštenie základnej jednotky takéhoto štátu, rodu a rodiny. Preto toto prvotné dedičské právo umožňovalo dediť zo zákona len veľmi úzko vymedzenému okruhu osôb agnátskej rodiny, pričom väčšina majetku zvyčajne pripadla len jedinému členovi rodiny, ktorý sa stal novým otcom rodiny. Hoci civilné právo umožňovalo aj dedenie zo závetu, tento spôsob bolo možné spočiatku použiť iba v prípade, ak poručiteľ nezanechal žiadnych dedičov z agnátskej rodiny. Teda aj keď poručiteľ mal už v tomto najstaršom období možnosť určiť si dediča, táto možnosť slúžila skôr štátu, než poručiteľovi, keďže zabezpečovala najmä zachovanie a pokračovanie rodiny ako významnej jednotky štátu. Napokon, uvedené zabezpečovala aj možnosť zmocnenia sa a vydržania dedičstva v prípade, ak nikto nemohol dediť ani zo zákona, ani zo závetu.⁹

Vyššie uvedený, pomerne rigorózný prístup k dedičskému právu zmodernizovali prétori v rámci ich tvorby voľnejšieho úradníckeho práva v období republiky.¹⁰ Tí umožnili dediť novým kategóriám osôb, najmä členom kognátskej rodiny, a zároveň umožnili povolať závetom za dediča v podstate kohokolvek,¹¹ čo plne zodpovedalo vývojovým tendenciám

---

a kognátsku rodinu, ktorá sa viac blížila dnešnému poňatiu rodiny a jej členmi boli len pokrvní príbuzní. Pokiaľ však ide o dedičské právo, to sa v najstarších časoch zaoberalo výlučne agnátskou rodinou.

⁷ BARTOŠEK, M. *Dějiny římského práva: Ve třech fázích jeho vývoje*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988, s. 45-46.

⁸ HATTENHAUER, H. *Evropské dějiny práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 72-83. ISBN 80-7179-056-7.

⁹ GAIUS. *Commentarius Tertius*. Preložené v KINCL, J. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 175-179. ISBN 978-80-7380-054-3.

¹⁰ SKŘEJPEK, M. *Poodkryté tváře římského práva: Příspěvek k aplikaci „Principů“ E. F. Smidaka*. 1. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2006, s. 110-113. Avenir edice. ISBN 80-903609-3-9.

¹¹ REBRO, K. a P. BLAHO. *Rímske právo*. 4. preprac. a dopln. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 441-442. ISBN 978-80-8078-352-5.

republiky presadzujúcim autonómiu jednotlivca, vrátane závetnej slobody, a účelom dedičského práva sa tak stala možnosť dispozície vlastníka so svojím majetkom *mortis causa*. Je však nutné spomenúť skutočnosť, že tieto tendencie ovplyvnili aj zmeny spoločenských pomerov, najmä zväčšenie majetku rodín, ktorý tak už nebolo potrebné zachovávať v celistvosti, a postupné opustenie poľnohospodárskeho spôsobu života, ako aj rodového spoločenského zriadenia. Keďže však Rimania túto slobodu zneužívali a pri odkazovaní dedičstva zabúdali na svoju rodinu, čo bolo z pohľadu rímskeho práva v rozpore s prirodzeným právom týchto osôb na majetok, na ktorého vzniku sa podieľali, vznikli v tomto období aj inštitúty neopomenuteľného dediča a povinného zákonného podielu.¹² Žiada sa však podotknúť, že uvedené inštitúty neboli len prejavom prirodzeného práva, ale zaisťovali tiež majetkové zabezpečenie rímskych občanov, ktorí tak neboli odkázaní na pomoc štátu, respektíve neboli štátu na príťaž. V zásade tak popri možnosti vlastníka nakladať so svojím majetkom slúžilo dedičské právo aj na ochranu rodiny a zabezpečenie výživy členov rodiny. V predmetnej súvislosti by sme radi upriamili pozornosť na postavenie žien v rímskom dedičskom práve, pretože práve okrajové riešenie tohto problému je vnímané ako jeho nedostatok. Nerovnoprávne postavenie hlavne vydatých žien, ktoré bolo podľa všeobecného presvedčenia viazané manželskou mocou, bolo obmedzené pri nadobúdaní majetku a podriadené právomoci poručníka vo veciach súdneho konania. Právne postavenie manželky v dedičskom konaní záviselo od formy, akou bolo uzavreté jej manželstvo. Ak bolo manželstvo uzavreté *cum manu*, v takom prípade manželka podliehala právomoci svojho manžela a z pohľadu dedičského práva bola považovaná za sestru. Ak bolo manželstvo uzavreté *cum in manu conventione*, potom mohla manželka disponovať určitým majetkom, a to aj po manželovej smrti.¹³

Obdobie cisárstva, v ktorom agnátske rodiny stratili svoj zmysel a pre cisára boli skôr nežiaduce, prinieslo zmenu v skutočnosti, že zo zákona dedila kognátska rodina. Práve v tomto období dedenie zo zákona získalo čiastočne modernú podobu, keďže práve v ňom sa ustanovilo, že

¹² IUSTINIANUS. *Institutiones*. Preložené v BLAHO, P. *Justiniánske inštitúcie*. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2000, s. 116-117. ISBN 80-88715-80-6.

¹³ DOSTALÍK, P. Od sestry k nuzné vdove. Změny postavení manželky v římském dědickém právu. *Právněhistorické studie* [online]. 2022, roč. 52, č. 2, s. 26-27 [cit. 2023-10-20]. ISSN 2464-689X. Dostupné na: <https://doi.org/10.14712/2464689x.2022.17>.

ako prví dedia potomkovia a ako druhí predkovia poručiťa,¹⁴ hoci po-
drobnosti uvedeného rozdelenia ešte nekorešpondovali s aktuálnymi
právnymi úpravami a mali aj mnohé odlišnosti.¹⁵

2 Dedičské právo v období stredoveku a novoveku v Európe

Stredoveké právo v Európe, pokiaľ ide o vecné právo a záväzkové právo,
ku ktorým patrí aj dedičské právo, bolo budované na základoch, ktoré po-
ložilo rímske právo a ktoré sa ďalej vyvíjalo v rámci akéhosi univerzálne-
ho (učeneného) práva, ktoré sa označovalo ako *ius commune* a spájalo rím-
ske právo s kresťanským učením a kánonickým právom.¹⁶ Predmetné
právo, hoci ho môžeme označiť ako univerzálne, malo v jednotlivých eu-
rópskych krajinách svoje špecifiká, no jeho základ bol všade rovnaký,
a preto i právne úpravy jednotlivých stredovekých krajín, ak ich skúma-
me len všeobecne, si boli veľmi podobné. Stredoveké právo sa však vy-
značuje aj výrazným personálnym partikularizmom, čo znamená, že pre
rôzne kategórie osôb platili rôzne právne úpravy, pričom v dedičskom
práve možno tieto rozdiely badať najmä medzi bežnými obyvateľmi
a šľachtou.

Aj právne úpravy stredovekých štátov poznali ako dedenie zo záko-
na, tak aj dedenie zo závetu, no pokiaľ ide o závetu, možnosť ich zriade-
nia, najmä pre šľachtu, bola do značnej miery obmedzená. Dedenie zo zá-
kona bolo upravené podobne ako v rímskom práve, teda dedili pokrvní
príbuzní, a to najskôr potomkovia, a ak ich nebolo, predkovia poručiťa.
Keďže stredoveká spoločnosť bola založená na kresťanskej ideológii
a cirkev v nej zohrávala významnú úlohu, časť dedičstva sa zvykla odo-
vzdať tiež cirkvi. Špecifiká pre šľachtu vyplývali z povahy jej majetku –
léna, ktoré bolo nežiaduce drobiť, a preto sa v prostredí šľachty v podsta-
te vo všetkých európskych krajinách zaviedol majorát, v rámci ktorého
léno dedil len najstarší mužský potomok a ostatní dediči mali nárok len
na príjem z tohto dedičstva, respektíve mali právo ho užívať. Podobnú
povahu mal aj tzv. sedliacky minorát, v rámci ktorého najmä sedliaci za-
nechávali majetok najmladšiemu synovi, s cieľom predísť deleniu hospo-

¹⁴ IUSTINIANUS. *Novellae*. Preložené v SCOTT, S. P. *The Novels of Justinian* [online]. 1st ed. Cincinnati, 1932 [cit. 2023-10-20]. Dostupné na: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/Novellae_Scott.htm.

¹⁵ Napríklad iné vymedzenie rodinných vzťahov či obmedzené možnosti žien dediť.

¹⁶ COING, H. *Europäisches Privatrecht: 1500 bis 1800: Band I: Älteres gemeines Recht*. 1. Aufl. München: C. H. Beck, 1985, s. 7-66. ISBN 3-406-30306-4.

dárstva.¹⁷ Oba zmienené princípy, ako majorát, tak i minorát, mali v podstate rovnakú úlohu, t.j. zachovať rodinu, respektíve rod ako ucelenú hospodársku jednotku, tak, ako tomu bolo aj v Rímskom kráľovstve a ranej republike, čo pravdepodobne súvisí tiež so skutočnosťou, že stredoveká štátna a spoločenská organizácia sa v určitom zmysle, minimálne v prostredí spoločenskej organizácie šľachty, opätovne približovala rodovému zriadeniu.

Uvedený *status quo*, pokiaľ ide o dedičské právo, zostal zachovaný i v ranom novoveku; meniť sa začal až v 19. a 20. storočí, ktoré sú charakteristické významnými spoločenskými zmenami, ktoré znamenali aj zmenu štátnej a spoločenskej organizácie jednotlivých európskych štátov. Z pohľadu občianskeho práva, a v rámci neho aj dedičského práva, je významné najmä obdobie veľkých občianskoprávných kodifikácií, ktoré nanovo usporiadali občianske práva jednotlivých európskych krajín, no keďže aj tieto vychádzali z rímskeho práva, vlastného stredovekého práva a *ius commune*,¹⁸ pokiaľ ide o všeobecný pohľad na dedičské právo, i v tomto období zostáva v jednotlivých krajinách v zásade rovnaký, respektíve veľmi podobný.

Všetky novodobé právne úpravy v zásade poznali ako dedenie zo zákona, tak aj dedenie zo závetu a vo väčšine upúšťali od rozlišovania medzi mužskými a ženskými dedičmi, čo súvisí s ich čiastočným a postupným zrovnoprávnením v tomto období. Opätovne došlo k posilneniu individuálnej autonómie, a tým i závetnej slobody, hoci v niektorých krajinách stále pretrvávala výrazná preferencia pokrvných príbuzných.¹⁹ V podstate všetky krajiny tiež využili v určitej miere inštitúty neopomenuteľných dedičov a povinných zákonných podielov. Po páde monarchií sa tiež upustilo od presadzovania majorátov²⁰ a vzhľadom na meniaci sa

¹⁷ VYŠNÝ, P. *Svetové dejiny štátu a práva*. 2. podstat. preprac. a rozšír. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2019, s. 202 a s. 214-215. ISBN 978-80-568-0195-6.

¹⁸ KUKLÍK, J. a P. SKŘEJPKOVÁ. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: Příspěvek k aplikaci „Principů“ E. F. Smidaka*. 1. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2008, s. 117-166. Avenir edice. ISBN 978-80-87109-07-6.

¹⁹ Ide najmä o *Code civil* [francúzsky Občiansky zákonník].

²⁰ Samozrejme, v krajinách, v ktorých monarchie pretrvali dlhšie, sa majorát uplatňoval až do ich zániku; v prípade napríklad Spojeného kráľovstva sa v určitej miere uplatňuje dodnes, a to v prípade šľachty, a vo veľmi špecifickej podobe sa vyskytuje aj vo vzťahu k monarchovi, keďže časť majetku, ktorý užíva, vôbec nie je v jeho vlastníctve, ale je vlastníctvom Koruny, čo zabezpečuje jeho nedeliteľnosť a kontinuitu.

spôsob života svoje opodstatnenie stratil aj tzv. sedliacky minorát.²¹ Vo všeobecnosti možno v uvedenom usporiadaní vidieť podobnosť s dedičským právom Rímskej republiky, keďže i v tomto prípade došlo k posilneniu slobody obyvateľov a v podstate k „demokratizácii“ a rozmachu spoločnosti, čo viedlo k podobným zmenám, aké nastali z obdobných dôvodov v Rímskej republike. Dedičské právo tak opäť začalo primárne plniť účel umožniť vlastníčkovi disponovať s jeho majetkom, no sekundárne aj chrániť záujmy jeho rodiny.

3 Historické úpravy dedičského práva na území Slovenska

Pokiaľ ide o právo na našom území, to sa vyznačuje vo svojich počiatkoch určitou diskontinuitou, v rámci ktorej pôvodné slovenské právo nahradilo v 11. storočí uhorské právo, a preto má zmysel zaoberať sa až týmto novým uhorským právom. Hoci uvedené právo nikdy neprišlo do priameho styku s rímskym právom, vychádzalo z podobných zásad, a preto aj v ňom možno nájsť mnohé spoločné črty s dedičským právom ostatných európskych krajín. Uhorské dedičské právo, rovnako ako dedičské právo v zahraničí, sa vyznačovalo výrazným partikularizmom, v rámci ktorého sa vytvorili relatívne uzavreté systémy, ktoré platili len pre určitú skupinu obyvateľov, pričom aj uhorské právo poznalo oba spôsoby dedenia – ako zo zákona, tak i zo závetu.²²

V rámci šľachtického dedičského práva dedili zo zákona najskôr potomkovia, potom predkovia, a nakoniec boční príbuzní, pričom dedila vždy len jedna z týchto skupín. Na rozdiel od zahraničia sa však neuplatňoval majorát, čo pravdepodobne súviselo s osobitným typom feudálneho štátu a viedlo k feudálnej rozdrobenosti a stavovskej monarchii. Vzhľadom na skutočnosť, že v Uhorsku sa neuplatňoval majorát, bola aj závetná sloboda šľachty v podstate neobmedzená, hoci sa žiada doplniť, že z dedenia léna, či už zo zákona, alebo zo závetu, boli vyňaté ženy. V rámci šľachtického práva sa tiež vyvinuli nové formy dedenia, a to kodicil a dedičská zmluva.²³

²¹ VYŠNÝ, P., J. PUCHOVSKÝ a I. ŠOŠKOVÁ. *Svetové dejiny štátu a práva*. 1. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2013, s. 157, s. 180-181 a s. 240. ISBN 978-80-8082-733-5.

²² MOSNÝ, P. a M. LACLAVÍKOVÁ. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska I. (od najstarších čias do roku 1848)*. 2. dopln. a preprac. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 102. ISBN 978-80-8168-326-8.

²³ WERBŐCZY, Š. *Opus Tripartitum*. Preložené v ŠTENPIEN, E. *Tripartitum*. 1. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2008, s. 82 a nasl. Scripta iuridica quae manserunt. ISBN 978-80-89363-24-7.

V rámci mestského a poddanského dedičského práva platili v podstate rovnaké princípy, s tým rozdielom, že v týchto systémoch boli zjednotené dedičské skupiny a obmedzená testovacia sloboda.²⁴ V zásade teda možno tvrdiť, že stredoveké a rano-novoveké uhorské dedičské právo bolo podobné tomu zahraničnému, pričom najvýraznejší rozdiel predstavovala absencia majorátu, ktorá bola zapríčinená pravdepodobne práve odlišnou spoločenskou situáciou, najmä silnejšou šľachtou, vedúcou aj k odlišnému vývoju štátu, feudálnej rozdrobenosti a stavovskej monarchii.

V období 19. a 20. storočia nastalo postupné zrovnoprávnenie obyvateľstva, čo viedlo k jednotnému systému dedenia, a tiež k opusteniu rozlišovania rôznych druhov majetku s rozdielnymi podmienkami dedenia. Je potrebné poukázať aj na skutočnosť, že vznik Československa viedol v dôsledku recepcie podľa zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného státu československého ku právnemu dualizmu, ba dočasne až k trializmu, pretože v českých krajinách platilo bývalé rakúske právo a na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi bývalé uhorské právo.²⁵ V uvedenom období došlo tiež k zrovnoprávneniu mužských a ženských potomkov a začal sa uplatňovať aj úplne nový inštitút dedičského práva, a to darovanie pre prípad smrti.²⁶ Novoveké uhorské právo tak v tomto období rozširovalo individuálnu autonómiu po vzore ostatných krajín pravdepodobne z rovnakých dôvodov, teda z dôvodov meniacej sa spoločenskej organizácie, a to až do tej miery, že umožňovalo poručiťelovi disponovať so svojím majetkom *mortis causa* vo väčšej miere, než to umožňuje náš súčasný právny poriadok.

Zmienený *status quo* platil na našom území vzhľadom na recepcné zákony až do roku 1950, v ktorom bola prijatá na území Slovenska prvá kodifikácia súkromného práva, zákon č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník. Tento však vzhľadom na dobu, v ktorej vznikal, až prekvapujúco zod-

---

²⁴ ŠVECOVÁ, A. *Kapitoly z dejín formovania moderného dedičského práva na Slovensku* [online]. 1. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2021, s. 25-32 [cit. 2023-10-20]. ISBN 978-80-568-0243-4. Dostupné na: http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2021/06/Svecova-Dedicske-pravo_online.pdf.

²⁵ HORÁK, O. Od „posledního“ k „nejbližšímu“ dědici? K vývoji postavení manželky v československém a československém dědickém právu. *Právněhistorické studie* [online]. 2022, roč. 52, č. 3, s. 59-60 [cit. 2023-10-20]. ISSN 2464-689X. Dostupné na: <https://doi.org/10.14712/2464689x.2022.38>.

²⁶ MOŠNÝ, P. a M. LACLAVÍKOVÁ. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska II. (1848 – 1948)*. 2. dopln. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 139-144. ISBN 978-80-571-0103-1.

povedal súčasnej právnej úprave,²⁷ a preto ho už nebudeme bližšie skúmať. Podobnú právnu úpravu má aj pôvodná verzia aktuálneho slovenského Občianskeho zákonníka, t.j. zákona č. 40/1964 Zb., hoci sa v nej už čiastočne prejavujú zmenené spoločenské pomery, keďže predmetný zákon už rozlišuje medzi dedením majetku v osobnom vlastníctve poručiteľa a dedením majetku, ktorý je „iným“ druhom vlastníctva, kde sa jedná napríklad o osobné užívanie bytov a osobné užívanie pozemkov.²⁸

4 Súčasné slovenské dedičské právo a české dedičské právo

Súčasné slovenské dedičské právo v zásade nadväzuje na uhorské právo a československé právo. Opúšťa však väčšinu inštitútov, ktoré umožňujú dispozíciu s majetkom *mortis causa*, a ponecháva len dve najstaršie možnosti, pôvodom ešte z rímskeho práva, a to dedenie zo zákona a dedenie zo závetu. Aj slovenské dedičské právo rozlišuje viaceré skupiny dedičov, pričom v prvej skupine sú v zásade potomkovia a v nasledujúcich skupinách predkovia, boční príbuzní a iné osoby. Pokiaľ ide o závetnú slobodu, tá je v podstate neobmedzená a umožňuje vlastníčkovi nakladať so svojím majetkom podľa svojej vôle, hoci taktiež ustanovuje neopomenuteľných dedičov a povinné zákonné podiely.²⁹ Slovenská právna úprava tak nepochybne spĺňa, aspoň do určitej miery, požiadavky nového spoločenského usporiadania po roku 1989.

V Českej republike platilo pri jej vzniku v roku 1993 rovnaké dedičské právo ako na Slovensku, keďže obe krajiny recipovali spoločný právny poriadok. České súkromné právo však prešlo v roku 2012 rekodifikáciou a od roku 2014 tam platí nový Občiansky zákonník, t.j. zákon č. 89/2012 Sb. Keďže tento je v určitom zmysle modernejší a rozhodne podrobnejší než platný slovenský Občiansky zákonník³⁰ a nakoľko rekodifikácia prebieha do dnešného dňa aj na Slovensku, považujeme za relevantné ho v našom príspevku aspoň spomenúť a poukázať na jeho najvýznamnejšie rozdiely oproti slovenskej právnej úprave.

²⁷ Zákon č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník v znení vyhlásenom v Zbierke zákonov.

²⁸ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení vyhlásenom v Zbierke zákonov.

²⁹ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

³⁰ LAZAR, J. et al. *Občianske právo hmotné: 1. zväzok: Všeobecná časť: Rodinné právo: Vecné práva: Dedičské právo*. 2. dopln. a preprac. vyd. Bratislava: Iuris Libri, 2018, s. 68-70. ISBN 978-80-89635-35-1.

Český Občanský zákoník podstatne rozširuje možnosti dispozície vlastníka *mortis causa*,³¹ keďže upravuje i dedičskú zmluvu, dovetok, vedľajšie doložky, zverenecké nástupníctvo a odkaz, pričom, samozrejme, obsahuje aj dedenie zo zákona a dedenie zo závetu. Zároveň český Občanský zákoník pozná i vykonávateľa závetu a správcu pozostalosti, ktorí majú v podstate zabezpečiť riadne splnenie vôle poručiteľ'a. Pokiaľ ide o dedenie zo zákona, to je, rovnako ako na Slovensku, rozdelené do niekoľkých skupín, hoci ich je viac a sú podrobnejšie, a ponechaná je tiež úprava o neopomenuteľ'ných dedičoch a povinnom zákonnom podiele.³²

Vzhľadom na skutočnosť, že účelom dedičského práva je v súčasnosti najmä umožnenie čo najširšej dispozície vlastníka *mortis causa*, považujeme v rámci nového českého Občanského zákoníku za najdôležitejšie práve nové možnosti dispozície, ktoré bližšie popíšeme. Dedičská zmluva, ako dvojstranný právny úkon, predstavuje, podľa nášho názoru, najmä zvýšenie právnej istoty medzi jej účastníkmi, keďže oproti závetu má dedič istotu, že poručiteľ' svoju vôľu nezmení, a poručiteľ' zase istotu, že dedič dedičstvo prijme. Vedľajšie doložky slúžia na určenie podmienky, času či príkazu, teda vlastník môže aj po smrti disponovať so svojím majetkom rovnako slobodne ako počas života a získanie dedičstva ničím podmieniť. Ide pritom o inštitút, ktorý je v zahraničných právnych úpravách pomerne bežný, no v slovenskom práve výslovne zakázaný. Odkaz sa netýka priamo dedičstva, ale ide o záväzkový vzťah, kde poručiteľ' odkazníkovi zriaďuje pohľadávku na nejaký predmet dedičstva, a ten môže následne žiadať jeho vydanie od dediča. Dovetok je spôsob, akým môže poručiteľ' využiť inštitút odkazu alebo vedľajších doložiek. Zverenecké nástupníctvo zabezpečuje, aby dedič nemohol so svojím majetkom nakladať *mortis causa* voľne, ale aby v prípade jeho smrti tento majetok zdedil ten, koho určí poručiteľ'. Ten tak v podstate pri svojom majetku nemusí určiť len svojho dediča, ale aj dediča svojho dediča. Vykonávateľ' závetu plní v podstate funkciu obdobnú notárovi – jeho úlohou je totiž dohliadnuť na riadne splnenie poslednej vôle poručiteľ'a, a prípadne tiež spravovať pozostalosť do doby, kým ju nenadobudnú dedičia, pričom správu pozostalosti môže poručiteľ' zveriť osobitne aj správcovi pozosta-

³¹ Príkladom môže byť renunciačná zmluva upravená v § 1484 *Zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník v znení neskorších predpisov*, ktorá nepochybne rozširuje dispozičné práva poručiteľ'a, no je spojená aj s množstvom doteraz nevyriešených praktických otázok. ELISCHER, D. a O. DRACHOVSKÝ. Několik zastavení nad renunciační smlouvou. *Právník*. 2021, roč. 160, č. 6, s. 416-430. ISSN 0231-6625.

³² *Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník v znení neskorších predpisov*.

losti.³³ Považujeme však za potrebné uviesť, že zmysel vykonávateľa závetu a správcu pozostalosti vidíme najmä v riešení komplikácií, ktoré by mohli vzniknúť pri vedľajších doložkách, a preto majú zmysel len tam, kde právna úprava umožňuje v rámci závetu klásť podmienky a príkazy, prípadne iné obmedzenia.

Záver

Predložený príspevok sa zaoberá metamorfózami dedičského práva v priestore a čase, pričom dôraz kladie najmä na vývojové trendy a sociálny a spoločenský kontext, v ktorom sa tieto rozdielne právne úpravy konštituovali. V zásade možno tvrdiť, že účel dedičského práva bol v skúmaných historických právnych úpravách rovnaký, a síce trojaký, pričom rozdielny bol skôr pomer, v akom dedičské právo tieto svoje účely plnilo. V počiatkoch a v období stredovekej spoločnosti do popredia vystupovali záujmy štátu a rodu či rodiny, a teda úlohou dedičského práva bolo skôr ochrániť rod či rodinu ako základnú hospodársku, výrobnú, či v období stredoveku v prípade šľachty najmä správnu jednotku štátu, než uspokojiť individuálne záujmy vlastníka a umožniť mu disponovať s jeho majetkom *mortis causa*. V neskorších obdobiach, t.j. v Rímskej republike a cisárstve, ako aj v moderných dejinách, v súvislosti so zásadnými spoločenskými zmenami, do popredia vystupujú individuálna autonómia vlastníka a snaha o umožnenie čo najširšej dispozície vlastníka so svojím majetkom *mortis causa*, avšak s týmto rýdzo racionálnym prístupom sa vždy spája aj pomerne silný etický a sociálny princíp ochrany rodiny, ktorý stelesňujú inštitúty neopomenuteľných dedičov a povinných zákonných podielov. Pokiaľ ide o možnosti dispozície vlastníka so svojím majetkom *mortis causa*, v podstate už od prvotného rímskeho práva sa popri sebe uplatňuje dedenie zo zákona a dedenie zo závetu, pričom rozsah možnosti tejto dispozície a jej obmedzenia v podstate zodpovedajú účelu dedičského práva v tej-ktorej epoche. Historicky sa ale vytvárali i rôzne nové možnosti dedenia, ktoré ešte rozširovali možnosti dispozície s majetkom *mortis causa*.

V zásade ukázkový prehľad týchto nových možností poskytuje nový český Občanský zákoník, ktorý skutočne významne rozširuje možnosti dispozície s majetkom *mortis causa*. Vzhľadom na plánovanú rekodifikáciu slovenského práva a stále aktuálnu snahu o posilnenie individuálnej autonómie účastníkov občianskoprávných vzťahov sa domnievame, že

---

³³ Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník v znení neskorších predpisov.

mnohé z týchto inštitútov by boli uplatniteľné aj v našom slovenskom práve. Ide najmä o možnosť určenia vedľajších doložiek a s tým súvisiace inštitúty vykonávateľa závetu a správcu pozostalosti, ale aj o dedičskú zmluvu, keďže s týmito inštitútmi sa nespája v podstate žiadne riziko, ale výrazne sa nimi rozširujú možnosti dispozície vlastníka *mortis causa*. Naopak, podľa nášho názoru, do nášho právneho poriadku by sme nemali prevziať odkaz, vzhľadom na pomerne jednoduché možnosti jeho zneužitia, napríklad pri snahe vyhnúť sa záväzkom poručiťela, alebo zverenecské nástupníctvo, keďže to, podľa nás, znižuje stupeň právnej istoty účastníkov občianskoprávných vzťahov a obmedzuje individuálnu autonómiu dediča. Inšpirovať sa ale môžeme tiež historickým uhorským právom, a to konkrétne možnosťou darovania *mortis causa*, keďže aj tento inštitút by bol, podľa nás, uplatniteľný aj v súčasnosti.

Tak, ako v iných oblastiach súkromného práva, aj dedičské právo prešlo dynamickým a turbulentným vývojom a často bolo odrazom doby, v ktorej sa konštituovalo, no niekedy dokázalo ovplyvniť i ďalší spoločenský život tej-ktorej krajiny, ako napríklad v Uhorsku. Pokiaľ ide o jeho rekonštrukciu, podľa nášho názoru, aj v tejto oblasti platí, že nie je nutné hľadať len do budúcnosti, ale je žiaduce inšpirovať sa aj minulosťou a bohatým európskym právnym dedičstvom.

Zoznam bibliografických odkazov

- BARTOŠEK, M. *Dějiny římského práva: Ve třech fázích jeho vývoje*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988. 302 s.
- BLAHO, P. a J. VAŇKOVÁ. *Corpus iuris civilis: Digesta: Tomus I*. 1. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2008. 528 s. ISBN 978-80-89363-07-0.
- BLAHO, P. *Justiniánske inštitúcie*. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2000. 439 s. ISBN 80-88715-80-6.
- Code civil* [francúzsky Občiansky zákonník].
- COING, H. *Europäisches Privatrecht: 1500 bis 1800: Band I: Älteres gemeines Recht*. 1. Aufl. München: C. H. Beck, 1985. 665 s. ISBN 3-406-30306-4.
- DOSTALÍK, P. Od sestry k nuzné vdově. Změny postavení manželky v římském dědickém právu. *Právněhistorické studie* [online]. 2022, roč. 52, č. 2, s. 25-35 [cit. 2023-10-20]. ISSN 2464-689X. Dostupné na: <https://doi.org/10.14712/2464689x.2022.17>.

- ELISCHER, D. a O. DRACHOVSKÝ. Několik zastavení nad renunciační smlouvou. *Právník*. 2021, roč. 160, č. 6, s. 416-430. ISSN 0231-6625.
- HATTENHAUER, H. *Evropské dějiny práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1998. 708 s. ISBN 80-7179-056-7.
- HORÁK, O. Od „posledního“ k „nejbližšímu“ dědici? K vývoji postavení manželky v česko-rakouském a československém dědickém právu. *Právněhistorické studie* [online]. 2022, roč. 52, č. 3, s. 55-70 [cit. 2023-10-20]. ISSN 2464-689X. Dostupné na: <https://doi.org/10.14712/2464689x.2022.38>.
- KASER, M., R. KNÜTEL a S. LOHSSE. *Römisches Privatrecht*. 21. Aufl. München: C. H. Beck, 2017. 517 s. ISBN 978-3-406-69559-9.
- KINCL, J. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 326 s. ISBN 978-80-7380-054-3.
- KUKLÍK, J. a P. SKŘEJPKOVÁ. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: Příspěvek k aplikaci „Principů“ E. F. Smidaka*. 1. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2008. 198 s. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-07-6.
- LAZAR, J. et al. *Občianske právo hmotné: 1. zväzok: Všeobecná časť: Rodinné právo: Vecné práva: Dedičské právo*. 2. dopln. a preprac. vyd. Bratislava: Iuris Libri, 2018. 726 s. ISBN 978-80-89635-35-1.
- MOSNÝ, P. a M. LACLAVÍKOVÁ. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska I. (od najstarších čias do roku 1848)*. 2. dopln. a preprac. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 134 s. ISBN 978-80-8168-326-8.
- MOSNÝ, P. a M. LACLAVÍKOVÁ. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska II. (1848 – 1948)*. 2. dopln. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. 177 s. ISBN 978-80-571-0103-1.
- REBRO, K. a P. BLAHO. *Rímske právo*. 4. preprac. a dopln. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2010. 522 s. ISBN 978-80-8078-352-5.
- SCOTT, S. P. *The Novels of Justinian* [online]. 1st ed. Cincinnati, 1932 [cit. 2023-10-20]. Dostupné na: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/Novellae_Scott.htm.
- SKŘEJPEK, M. *Poodkryté tváře římského práva: Příspěvek k aplikaci „Principů“ E. F. Smidaka*. 1. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2006. 198 s. Avenira edice. ISBN 80-903609-3-9.

- ŠTENPIEN, E. *Tripartitum*. 1. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2008. 320 s. Scripta iuridica quae manserunt. ISBN 978-80-89363-24-7.
- ŠVECOVÁ, A. *Kapitoly z dejín formovania moderného dedičského práva na Slovensku* [online]. 1. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2021. 105 s. [cit. 2023-10-20]. ISBN 978-80-568-0243-4. Dostupné na: http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2021/06/Svecova-Dedicske-pravo_online.pdf.
- TOMÁŠEK, M. Setkání římského práva s právem staré Číny. *Právněhistorické studie* [online]. 2020, roč. 50, č. 1, s. 9-21 [cit. 2023-10-20]. ISSN 2464-689X. Dostupné na: <https://doi.org/10.14712/2464689x.2020.2>.
- VYŠNÝ, P. *Svetové dejiny štátu a práva*. 2. podstat. preprac. a rozšír. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2019. 370 s. ISBN 978-80-568-0195-6.
- VYŠNÝ, P., J. PUCHOVSKÝ a I. ŠOŠKOVÁ. *Svetové dejiny štátu a práva*. 1. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2013. 319 s. ISBN 978-80-8082-733-5.
- Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného státu československého* [Československá republika].
- Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov* [Slovenská republika].
- Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení vyhlásenom v Zbierke zákonov* [Slovenská republika; Česká republika].
- Zákon č. 89/2012 Sb. Občianský zákonník v znení neskorších predpisov* [Česká republika].
- Zákon č. 89/2012 Sb. Občianský zákonník v znení vyhlásenom v Zbierke zákonov* [Česká republika].
- Zákon č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník v znení vyhlásenom v Zbierke zákonov* [Československá republika].
- Zákony dvanástich tabúl*.

JUDr. et PhDr. Marek Prudovič

Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Kollárova 10

917 01 Trnava
Slovenská republika
marek@prudovic.sk

 <https://orcid.org/0000-0003-4661-9186>

